

Livsmedel för speciella medicinska ändamål till barn och vuxna, riktlinje för förskrivning

Författat av: Ulrika Ekström, nutritioncontroller läkemedelscentrum, Jonna Björkegren, dietist neuro- och rehabmedicinska kliniken USÖ

Berett av: Expertgrupp nutrition, Läkemedelskommittén och Kompetensgrupp nutrition och munhälsa

Beslutat av: Maria Palmetun Ekbäck, Läkemedelscentrum

1 Inledning

Nutritionsbehandling ska betraktas på samma sätt som annan medicinsk vård och behandling. Ett gott näringstillstånd är nödvändigt för god livskvalitet, för att förebygga sjukdom, återvinna hälsa och för att medicinsk behandling ska ha bästa möjliga effekt (HSLF-FS 2022:49). Livsmedel för speciella medicinska ändamål kan användas som en del i nutritionsbehandlingen när individens energi- och näringsbehov inte kan tillgodoses genom anpassningar av maten (Socialstyrelsen).

Region Örebro län subventionerar livsmedel för speciella medicinska ändamål till barn, ungdomar och vuxna via förskrivning.

Definition av livsmedel för speciella medicinska ändamål

Livsmedel för speciella medicinska ändamål, Food for Special Medical Purposes (FSMP), är livsmedel för personer med olika sjukdomar eller åkommor som kräver speciell kost. FSMP är inte läkemedel, och de används alltså inte som medicinsk behandling för att förebygga, bota eller lindra sjukdomar. (Livsmedelsverket)

De kategorier som ingår i Region Örebro läns subvention är följande

- Kosttillägg: Ett oralt nutritionsstöd som används som komplement till vanlig kost när den inte räcker för att tillfredsställa behovet av energi och näringsämnen
- Berikningsmedel: Tillsats som används för att förändra energi och/eller näringsinnehåll
- Förtjockningsmedel: tillsats som används för att förändra konsistensen i ett livsmedel
- Övriga avtalade produkter som ingår i en ordinerad nutritionsbehandling

2 Syfte

- Att förskrivning av livsmedel för speciella medicinska ändamål sker enligt de avtal som Region Örebro län slutit med leverantörer och distributör.
- Att tydliggöra vilka mängder och egenavgifter som gäller vid förskrivning så att detta tillämpas lika över regionen.
- Att tydliggöra att förskrivning av livsmedel för speciella medicinska ändamål ska ske utifrån en individuell ordination som en del i en behandling som följs upp och utvärderas.

3 Omfattning

Riktlinjen omfattar subventionerad förskrivning av livsmedel för speciella medicinska ändamål utanför läkemedelsförmånen till alla åldrar oavsett vårdgivare. Undantaget personer som bor i särskilt boende (inklusive LSS-boende och korttidsboende) där produkter beställs enligt lokal rutin. Förskrivning sker heller inte för behandling inom slutenvården utan där beställs avtalade produkter av respektive enhet.

Denna riktlinje omfattar inte förskrivning av enterala nutritionslösningar och tillbehör för administration av enteral näringstillförsel, inte heller förskrivning till barn inom läkemedelsförmånen. Förskrivning och subvention från Region Örebro län till dessa grupper beskrivs i riktlinjerna ”Enterala nutritionslösningar och tillbehör för enteral nutrition, riktlinje för förskrivning” samt ”Livsmedel för speciella medicinska ändamål – riktlinje för förskrivning inom läkemedelsförmånen till barn under 16 år inom läkemedelsförmånen”

4 Ansvar och roller

Verksamhetschefen ansvarar för att riktlinjen är känd i respektive verksamhet och för att det finns förutsättningar inom verksamheten som gör det möjligt att följa riktlinjen. Förskrivaren har ett personligt ansvar att följa aktuell upphandling och denna rutin.

Vem som kan förskriva nutritionsprodukter beror på vilken av följande typer av nutritionsbehandling produkterna är ordinerade inom.

Basal nutritionsbehandling innebär nutritionsåtgärder för personer utan komplicerad sjukdomsbild, som till exempel anpassad måltidsmiljö, måltidsfördelning och kosttillägg som komplement till övrigt intag.

Produkter som ordinerar inom ramen för basal nutritionsbehandling kan förskrivas av dietist, läkare eller sjuksköterska inom Region Örebro län eller kommun i Örebro län samt privata vårdgivare som har avtal med Region Örebro län eller någon av länets kommuner.

Specialiserad nutritionsbehandling innebär behandling som p.g.a. bakomliggande sjukdomar eller behandlingens art behöver följas upp av dietist eller läkare med särskild kompetens inom nutrition. Det kan till exempel handla om att näringsintaget påverkas eller förändras av sjukdom och/eller behandling, förändring i mag-tarmkanalen som ger påverkan på upptag eller tolerans, förändrad förmåga att omsätta näringsämnen eller förändrade energi- och näringsbehov på grund av sjukdom, omfattande sväljsvårigheter eller att en större del av energi- och näringsintaget täcks av kosttillägg.

Produkter som används inom specialiserad nutritionsbehandling kan endast förskrivas av dietist eller läkare med särskild kompetens inom nutrition. Enteral nutrition (sondnäring) är alltid specialiserad nutritionsbehandling, se separat riktlinje. Parenteral nutrition omfattas inte av denna riktlinje utan förskrivas som läkemedel.

För vägledning kring om en nutritionsbehandling bedöms vara basal eller specialiserad kan personal som är behöriga att ge basal nutritionsbehandling vända sig till Vårdgivarwebben, Dietist direkt ([länk](#)) eller dietist.direkt@regionorebrolan.se).

5 Giltighetstid

Giltigt två år från publicering

6 Avtal som styr riktlinjen

Region Örebro län upphandlar livsmedel för speciella medicinska ändamål (FSMP) gemensamt i Femklövern där regionerna Sörmland, Dalarna, Uppsala, Västmanland och Örebro ingår. Även Örebro läns 12 kommuner ingår i avtalet. Såväl beställningsportal, distribution som produkter är upphandlade.

6.1 Upphandlade produkter

Upphandlingen innefattar ett brett sortiment av produkter. Det finns dock i undantagsfall möjlighet att inom subventionen förskriva även produkter som inte är upphandlade. Det gäller de produktgrupper där avtal saknas samt om man ej kunnat hitta en upphandlad produkt som fungerar för patienten.

6.2 Subvention

Livsmedel för särskilda medicinska ändamål förskrivs och subventioneras av Region Örebro län. Subventionerad förskrivning av kosttillskott ska inte göras till personer som bor i särskild boendeform (särskilt boende, korttidsboende, LSS-boende). Utöver boendeform behöver följande förutsättningar vara uppfyllda för att förskrivning med subvention ska kunna ske:

- Patienten är folkbokförd i Örebro län
- Produkterna är nödvändiga då individens energi- och näringsbehov inte kan tillgodoses genom anpassningar av mat och måltider alternativt att de ingår i en specifik sjukdomsbehandling.
- Förskrivningen görs i avtalad webbaserad förskrivningsportal (se nedan).

6.3 Mängder och kostnader

Avgift för receptförskrivning tas ut enligt gällande taxa och omfattas av högkostnadsskyddet för vårdbesök. Ny avgift tas ut vid varje förskrivning förutom om förskrivaren gjort ett uppenbart misstag som behöver korrigeras.

Egenavgiften för nutritionsprodukter finns i flera nivåer; kosttillskott, halv nutrition, hel nutrition, egenavgift barn. En egenavgift tas ut per uttag. Undantaget är om förskrivaren gjort ett uppenbart misstag i förskrivningen som behöver korrigeras, då kan ett enstaka uttag skrivas utan egenavgift. Patienten kan själv byta smaker utan att behöva nytt recept, det görs i samband med beställning.

Taket för egenavgifter gällande nutritionsprodukter är 1500kr per månad. En patient kan på grund av nytillkomna svårigheter eller andra förändrade omständigheter behöva en ny ordination mitt i en månad. För en patient som redan betalat 1500kr innevarande månad förskrivs ett kompletterande recept med ett uttag och noll kronor i egenavgift.

6.3.1 Personer upp till 18 år

Upp till 18 års ålder är egenavgiften för nutritionsprodukter alltid 120kr per uttag.

6.3.2 Personer över 18 år

Nivå 1: Kosttillägg - 250kr per uttag

Upp till tre kosttillägg per dag samt förtjockningsmedel, berikningspulver, vätskeersättning, probiotika och andra specialprodukter som komplement till övrig mat. En rekommenderad dagsdos av energimodul (t.ex. Calogen) motsvarar en näringsdryck.

Exempel på förskrivningar inom denna nivå:

- 1-3 näringsdrycker eller näringspuddingar per dag
- 1-3 näringsdrycker, förtjockningsmedel och proteinpulver
- 1-2 näringsdrycker eller näringspuddingar och 1 dagsdos Calogen
- En dagsdos Calogen

Nivå 2: Halv nutrition – 750kr per uttag

Mer än tre kosttillägg per dag som komplement till övrig mat

Exempel på förskrivningar inom denna nivå:

- 4 eller fler kosttillägg per dag som komplement till övrig mat
- 3 kosttillägg samt rekommenderad dagsdos energimodul (t.ex Calogen)

Nivå 3: Hel nutrition – 1500kr per uttag

Kosttillägg som näringsdryck eller näringspudding som enda energi- och näringskälla. Intag av dryck samt smakportioner eller sväljträning med annan mat kan förekomma.

6.4 Mängd per uttag

Som mest får produkter motsvarande det som är ordinerat för en månad förskrivs per uttag, förutsatt att minsta förpackningsstorlek tillåter detta. Patienten kan om hen önskar beställa flera uttag åt gången men får då betala egenavgift motsvarande antalet uttag som beställs.

7 Förskrivning

Förskrivning görs via avtalad förskrivningsportal. I nuläget är det Mediq Direct.

<http://direct.mediqsverige.se>.

7.1 Ansökan om behörighet

För att få behörighet att förskriva livsmedel för speciella medicinska ändamål behöver förskrivaren genomgå ett utbildningspaket. Därefter kan ansökan om behörighet göras av närmaste chef.

Information om utbildningarna och aktuella länkar finns på Vårdgivarwebben, Dietist direkt ([länk](#)).

8 Rutinbeskrivning

Nutritionsbehandlingen är en del av nutritionsvårdprocessen, där alla nedanstående delar ska ingå i bedömningen och dokumenteras i journal:

- **Utredning:** Nuvarande matintag i förhållande till behov, förekomst av ätsvårigheter, aptitlöshet, dysfagi, förstoppning, smärta etc. Individuella eller kulturella faktorer som påverkar matintaget.
- **Bedömning:** Definition av individens nutritionsproblematik.
- **Målsättning med behandlingen:** till exempel ökad ork, livskvalitet, viktförändring, ökat intag av näringsämne.
- **Ordination:** Mängd och typ av kosttillägg, berikningspulver eller förtjockningsmedel.

- **Förskrivning:** Förskrivna produkter och antal uttag
- **Uppföljning och utvärdering:** Plan för uppföljning av behandlingen.

Ordination, förskrivning och målsättning med behandlingen görs i samråd med patienten. Patienten behöver ha förutsättningar för att kunna följa ordinationen. Det sker exempelvis genom skriftlig och muntlig information om ordinationen och målsättningen samt hur och när behandlingen ska följas upp

Informationsöverföring

Förskrivare ska bedöma om information även till annan än patienten är nödvändig, till exempel närstående men det kan också vara aktuellt för personer som har hemsjukvård eller bor på vård- och omsorgsboende/LSS-boende. Bedömning behöver göras gällande vem som har fortsatt behandlings- och förskrivningsansvar. Hur detta ska gå till beskrivs i riktlinjen ”nutritionsbehandling – riktlinje för informationsöverföring”.

8.1 Val av kosttillägg

Bedömningen av vilket kosttillägg som är lämplig görs utifrån patientens övriga energi- och näringsintag i relation till behov och sjukdomstillstånd. Rekommenderade förstahandsval av produkter vid flera olika tillstånd finns samlade i *Rekommenderade Läkemedel, avsnitt Nutritionsbehandling vid sjukdomsrelaterad undernäring, kapitel Mag-&-tarmsjukdomar* och som beställningsmallar i förskrivningsportalen. Rekommendationerna tas fram av Expertgrupp nutrition inom Läkemedelskommittén.

Förskrivaren ansvarar för att ha god produktkänedom och välja en produkt med lämplig sammansättning. Produktfaktblad med innehållsdeklaration finns i förskrivningsportalen samt på tillverkarnas hemsidor.

Det finns två huvudgrupper av näringsdrycker. Alla drycker är glutenfria och laktoslåga

- Mjölkliknande drycker som i regel är både energi- och proteinrika samt innehåller fett- och vattenlösliga vitaminer samt mineraler och eventuellt fiber.
- Klara näringsdrycker (innehåller i regel mjölkprotein) som inte innehåller något fett eller fettlösliga vitaminer.

Det finns också ett sortiment med berikningspulver och energimoduler, sjukdomsspecifika och allergianpassade produkter samt ett barnsortiment.

Behandling med kosttillägg vid diabetes mellitus

Vid diabetes mellitus ska produktvalet utgå från att målet avseende energi- och näringsintag ska kunna nås med så liten påverkan på blodsockernivåer som möjligt. Mjölkliknande energitäta kosttillägg används i första hand. Om man inte når tillfredsställande blodsockerkontroll kan man övergå till diabetesanpassade kosttillägg. Energimoduler och klara näringsdrycker kan också användas om man inte kan nå målen med mjölkliknande eller diabetesanpassade näringsdrycker. Samråd med diabetesläkare eller diabetessköterska kan behövas angående justeringar i diabetesbehandlingen.

9 Referenser

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förebyggande av och behandling vid undernäring; HSLF-FS 2022:49

Att förebygga och behandla undernäring –nationellt kunskapsstöd i hälso- och sjukvård och socialtjänst. Socialstyrelsen

[Livsmedel för speciella medicinska ändamål - FSMP - Kontrollwiki \(livsmedelsverket.se\)](#)

[Rekommenderade läkemedel avsnitt nutritionsbehandling vid sjukdomsrelaterad undernäring, kapitel Mag & tarmsjukdomar](#)

10 Nyckelord

Nutrition, kosttillskott, näringsdrycker, berikning, förskrivning, förtjockningsmedel, subvention